

МОТИВИ АСТРОНОМСКИХ ПОЈАВА У ХРИШЋАНСКОЈ УМЕТНОСТИ

ЕДИ БОН¹, МИЛАН С. ДИМИТРИЈЕВИЋ¹, ИГОР СТОЈИЋ²,
ВЕСНА МИЈАТОВИЋ¹

¹*Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11060 Београд, Србија*
E-mail: ebon@aob.rs

²*Историјски институт, Кнеза Михаила 36/II, 11000 Београд, Србија*

Резиме: На многим хришћанским иконама налазе се мотиви који упућују на астрономско порекло (на пример иконографија светог Илије, прикази Архангела Михајла, описи Армагедона и Апокалипсе и слично). На основу мотива који су присутни у иконографији св. Илије, као и митова који су везани за њега, као што је помињање жртвовања бика, може се претпоставити да овај мит потиче из времена од четвртог до другог миленијума п.н.е., и да мотив ватре с неба вероватно указје на упад комете или неког другог објекта на Земљу, који је у том периоду изазвао катастрофу.

1. УВОД

Постоји велики број мотива у хришћанској уметности који указују на некадашње астрономско порекло. Често је случај да се временом они мењају, тако да касније добијају друга својства, мада бивају смештени на истом месту у композицији слике, па чак и обликом потсећају на оригинални астрономски мотив (звезду, комету и слично).

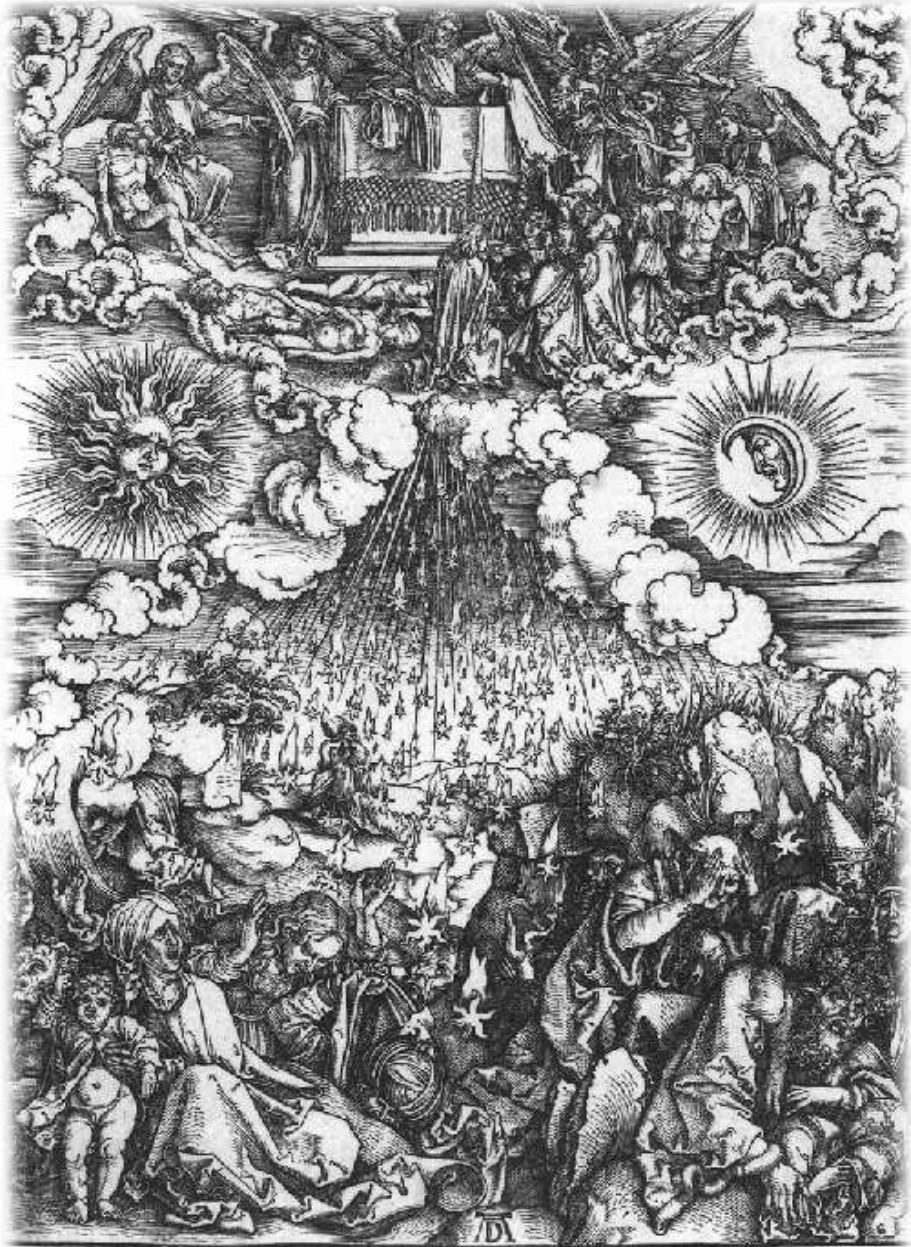
Чести астрономски мотиви су: комета, мач у облику ње, звезде (једна или више), представе сазвежђа (најчешће зодијачких као што су симболи бика, лава, овна, рибе). Такође значајан део мотива је везан за саму основу религије или религијске текстове. Тако постоје сличности са осталим Соларним религијама и култовима, па су главни датуми празника у хришћанству везани за еквиноције или равнодневице. Такође, честе су представе Исуса у зодијачком кругу, као и његово директно представљање знаком за сазвежђе Риба (што је највероватније имало директну везу са тадашњим положајем тачке пролећне равнодневице која је у то време ушла у сазвежђе Риба). Исусово рођење је најавила звезда на истоку, која на пример на Ђотовој (Giotto di Bondone) фресци (сл. 1.) из 1302. године у капели Скровењи, у Падови има облик Халејеве комете коју је тада сликар видео.

Слика 1: *Ђотова (Giotto di Bondone) фреска из 1302. године у капели Скровењи (Scrovegni Chapel), у Падови, у Италији, са кометом у горњем централном делу слике. Фреска приказује долазак три мага која одају почаст новорођеном Христу (Schechner, 1997).*

2. ПРИКАЗИ УПАДА ОБЈЕКТА СА НЕБА

У неким религијским текстовима се јављају очигледне аналогije са приказивањима астрономских догађаја, као на пример у тексту о коначној битци на Армагедону, где је до најфинијих детаља веома прецизно описан упад астероида, како се тамо каже: велике усијане камене стене која се зове Луцифер (у преводу са латинског - „онај који доноси светлост“, мада је то име синоним за Сатану или Ђавола) која на крају сравни све, са пропратним појавама, као што су метеорске кише (анђели који бацају усијано камење са неба), земљотреси, уздизање облака прашине који следи.

Слика 2: *Графика Албрехта Дирера “Отварање V и VI трубе из Апокалипсе” из 1498. године¹ (Schechner, 1997).*

¹Потер Палмер Колекција, 1956.960., фотографија 1996, The Art Institute of Chicago
933

Слика 3: Архангел Михаило убија Бавола мачем у облику репа комете, представљени на икони из Сирије (Athnasiyu, 2002).

Иначе, он се појављује и са другим називом „Звер“ у истом сегменту Новог Завета, где се за њега везује и знак 666 („знак звери“). Занимљиво је да се овај знак касније тумачи као број и ако се тај начин означавања цифара у Европи није користио све до једанаестог века, након што је у шестом веку доспео у арапске земље из Индије. Дакле, у Европи се користио систем римских означавања бројева, што би значило да би то било записано као VIVVI, барем у верзијама Библије до дванаестог века, па самим тим таква ознака није могла бити тумачена као шесто шездесет шест. Како се чини, вероватно је „знак звери“ био уцртан, и по нечему је подсећао на то што се у данашњим верзијама Библије означава бројем „666“. С обзиром да је у овом поглављу Библије до детаља описана појава упада неког небеског тела, као и катастрофе која следи након таквог догађаја, вероватно да се овај знак може тумачити у том светлу. Дакле, сасвим је могуће да је ознака која је потсећала на „6“ заправо цртеж комете са главом (доњи део шестице) и репом (њен горњи део), а да су три шестице, заправо три њена дела, која су се виделе на небу пре ове катастрофе која је описана у причи о Армагедону (сл. 2). Можда се комета распала у три дела због плимског дејства Земљиног гравитационог поља на њу (као код пада Шумејкер-Леви комете на Јупитер која се при упаду поделила на двадесет и два). Постојање три дела, која су пала на различитим местима на Земљи, могло би да објасни разлог зашто је овај догађај оставио утисак на религије широм света.

Присуство комете види се и на представама Архангела Михаила, који се често приказује са кометом коју држи у руци уместо мача (видети сл. 3). Ово је један од типичних примера где се може видети како се на иконама из подручја ближних онима у којима је хришћанство оригинално настало могу видети астрономски мотиви (комета у овом случају), док се у каснијим периодима и удаљенијим областима они не виде (тако да остаје само облик обичног мача уместо комете).

3. СВ. ИЛИЈА

Очигледно је да на старијим иконама има више астрономских мотива него на новијим. Такође, на оним које су ближе самом настанку хришћанске религије (Блиски исток) очувало се више таквих мотива него што је то случај када су у питању друга подручја, где су често у иконографију уграђивани мотиви локалних митова и фолклора. Овакав пример се може видети на случају мотива везаних за светог Илију, који се на старијим иконама, и оним ближним подручју Блиског истока појављује у ватреној кочији попут грчко-римског бога Хелија, док се на пример код Словена везује само за грмљавину и назива се још и Илија Громовник.

Само име је настало од „Elijah“ или „Elias“, односно Хебрејског: אֵלִיָּהוּ, Eliyahu; Арапског: إلياس, Ilyās, у преводу значи „онај чије име (El-i Jahu) значи Јахве је Бог“ (енг. "Yahweh is God"). Потиче са подручја Израела из 9-тог века п.н.е., и по изговору звучи веома слично грчком богу Сунца Хелију

(„Helios“, „Helie“). Оно се, поред Старог завета, појављује у Хебрејској верзији Библије, Талмуду, Мисхнаху, а такође и у Новом завету и Курану.

Према Књизи Краљева, Елијах је подигнут из мртвих, донео је ватру са неба, и отишао у небо у својој кочији. По легенди, сазвао је 450 свештеника бога Баала и 400 свештеника Астаре, које је изазвао на опкладу око тога чији бог ће услишити молитву да донесе “ватру с неба”. Свештеници су се сложили, а као жртву за ову молитву су заклали младог бика. Након неуслишених молитви током дана за остале свештенике, ватра са неба је стигла тек увече, онако како је предвидео св. Илија.

Овде се могу уочити интересантни мотиви, као што су ватра с неба (која се може односити или на метеорски рој или упад неог већег тела), као и то да су као жртву приносили младог бика, што може указивати да је време из кога ово предање потиче, заправо оно када је пролећна равнодневица била у сазвежђу Бика (од краја четвртог до почетка другог миленијума п. н. е.). Веома је важно уочити сличност у осталим делима која је св. Илија чинио, са онима која су касније правили други. Тако, постоји велика сличност са Мојсијевим, што се касније појављују и код Исуса. Ако се узме у обзир да је у случају св. Илије жртва била бик, код Мојсија ован, док се код Исуса појављује риба, то може указивати да се прича везана за св. Илију одиграла у доба када је пролећна равнодневица била у сазвежђу Бика (временски период од четвртог па до другог миленијума п.н.е.), а прича о Мојсију када је она била у сазвежђу Овна (од почетка другог миленијума п. н. е. па до почетка нове ере), што у случају Исуса указује на доба сазвежђа Риба (од почетка нове ере). На основу тога, може се закључити да су почеци ове религије из ранијих времена од оних у којима се сматра да је Стари Завет писан (што се предпоставља да се десило негде између XVI и VI века п.н.е.). Такође то упућује да је у почетку ова религија била везана за култ Сунца, као и да су касније такву улогу преузимали други наследници, попут Мојсија и Исуса. Неки од мотива соларне религије су преживели и код Христа (рођење - на дан зимског солстиција, васкрснуће - око пролећне равнодневице, и сл.). Такође интересантно је да је датум који се везује за св. Илију у данашње време близу летњег солстиција.

4. ПРЕПИСИВАЊЕ МОТИВА

Ово преписивање у многоне потсећа на друге религије, које су преузимале мотиве предходних, само би их приписивали тренутно актуелном главном богу.

Леп пример је вавилонски бог Мардук који је преузео карактеристике предходног главног локалног божанства Бела. Бела су преузели (преписали) од Сумера, где се називао Енлил. Сумерски и акадски богови су били сврстани у тријаде, па је Енлил (акадски - Бел) био у тријади са Ан (акадски - Ану) и Енки (акадски - Еа), где је Енки заправо Мардуков отац, а Ан је најстарији бог и отац свих богова, злих духова и демона, као и бог годишњих

календара и краљева. Код сваког од њих може се приметити да су имали исте мотиве који се појављују код Мардука, само су временом избледели и мало променили форму, како би тренутни главни бог имао све најважније карактеристике.

Слика 4: Свети Илија представљен на небу у својим ватреним кочијама попут приказа бога сунца Хелија, или Фаетона. На икони се види и ватрени плашт којим је по предању свети Илија ударио о земљу (Athnasiyu, 2002).

Промене су настајале када доминацију једне цивилизације или народа замени нова. Сумерске ископине везане за најстаријег од ових богова Ана датирају бар 3000 година пре нове ере. Био је обожаван као “велики бик” који је касније одвојен у засебан митолошки ентитет: Небески Бик, кога је поседовао сам Ан (Nogu et al., 1995). Ово на изванредан начин потсећа у приличној мери на мотиве који постоје код св. Илије, као и на слично временско лоцирање у доба када је тачка пролећне равнодневице била у сазвежђу Бика.

5. ЗАКЉУЧАК

Као што се и у другим митовима и религијама дешава, доминација нове религије одбаци или промени карактеристике предходне, и то најчешће тако што се најбитнији мотиви уграде у нову или припишу тренутно актуелном богу, задрже се битни датуми тако да прослављају нешто везано за нову, а све сличности са ранијом се замагле тако што се посредно укључе у ту религију (што се може видети на примеру религија насталих око старих Сумера, Акађана, Вавилонца, или на примеру многих соларних култова и религија).

Може се приметити да су овакви мотиви присутни и у Хришћанској религији. Поред мноштва преузимања из претходних религија, у Хришћанству се примећује и то да је оно еволуирало из неколико јеврејских, из разних периода, које су и саме уграђене у оквиру Старог Завета, почевши вероватно од оне везане за св. Илију (Елије – Хелије), преко Мојсија и неких других пророка, па све до Исуса.

То указује да је у основи религија, везаних за историју јеврејског народа, вероватно стари соларни култ, који је временом задржао неке мотиве које можемо и данас приметити, у нешто промењеној форми или значењу. Такође, поред сличности св. Илије са Хелијем, види се сличност са представом Фаетона, уз помињање ватрених кочија из којих удара огњеним плаштом по води, као и предсказивања доласка ватре с неба.

Ово може упућивати на везу са упадом комете или астероида, који се вероватно догодио у време када је тачка пролећне равнодневице била у сазвежђу Бика, ако се узме у обзир помињање жртвовања ове животиње при предсказивању доласка ватре с неба. То је у сагласности са другим истраживањима које указују на могуће постојање упада објекта из космоса, односно узрока катастрофе из времена старијег од 5000 година (Clube, 1995., Clube & Napier, 1984, Clube & Napier, 1990, Steel, 1993, Bon et al. 2002, Masse et al. 2006, 2007, Scheffers et al. 2008).

Литература

- Athnasiyu, M. H.: 2002, *Encyclopedia of Syrian icons "Damascus"*.
- Bon, E., Ćirković, M. M, Milosavljević, I.: 2002, *Astronomische Nachrichten*, **323**, 579.
- Clube, S. V. M.: 1995, *Vistas in Astronomy*, **39**, 673.
- Clube, S. V. M. and Napier, W. M.: 1984, *Mon. Not. R. Astron. Soc.*, **211**, 953.
- Clube, S. V. M. and Napier, W. M.: 1990, *The Cosmic Winter*, Basil Blackwell Ltd, Oxford.
- Courtillot, V.: 1999, *Evolutionary Catastrophes*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ćirković, M. M.: 2007, *International Journal of Astrobiology*, **6**, 325.
- Hori, Y., Carlay, R., Mendelson, P. (eds.): 1995, *Britannica CD 2.0* , Encyclopedia Britannica. Inc.
- Krupp E. C.: 1997, *Sky and Telescope*, **93**, 64.
- Masse, W. B.: 2007. *The archeology and anthropology of Quaternary period cosmic impact In Comet/asteroid impacts and human society: An interdisciplinary approach*, edited by Bobrowsky P. T. and Rickman H. Berlin: Springer, 25.
- Masse, W., Bryant, E., Gusiakov, V., Abbott, D., Rambolamana, G., Raza, H., Courty, M., Breger, D., Gerard-Little, P., Burckle, L.: 2006, *Holocene Indian Ocean Cosmic Impacts: The Megatsunami Chevron Evidence From Madagascar*, American Geophysical Union, Fall Meeting 2006, abstract #PP43B-1244.
- Schechner S.: 1997, *Comets, Popular Culture and the Birth of Modern Cosmology*, Princeton University Press.
- Scheffers, A., Kelletat, D., Scheffers, S. R., Abbott, D. H., Bryant, E. A.: 2008, *Zeitschrift für Geomorphologie*, **52**, 375
- Steel, D.: 1993, *Rogue Asteroids and Doomsday Comets*, Wiley, New York.

ASTRONOMICAL MOTIVES IN CHRISTIAN ART

In the Christian iconography, there are motives that point to their astronomical origin (e.g. iconography of St. Elias, Archangel Michael, description of Armageddon and Apocalypse...). According to the motives that are present in stories and iconography of St. Elias, it is possible that this myth originated in much earlier times than the times when the Old Testament was written. Mentioning of the bull sacrificing could mean that it originated in the epoch from fourth to second millennium B. C., and that it is connected to the catastrophic event caused by fall of celestial body.